

חנוך להנאה רוחנית

איך מלמדים ילד לטעום את הטעם של עבודת השם

מאת: הרב יחיאל יעקובזון

תוכן העניינים

פרק א — הבחירה בין הנאה גשמית לרוחנית

מה מלמדת המוזיקה על דרגות ההנאה · גם מצד ההנאה עצמה, זה משתלם יותר

פרק ב — גם ההנאה הגשמית שורשה קדוש

סיפור: מכתבו של הבן לחתם סופר · לקדש את החומר, לא לברוח ממנו

פרק ג — "אין קומה שלישית בלי קומה שנייה"

הבלוף שבקומה השלישית המדומה · אין ילד במדרגת "לשמה"

פרק ד — לעורר את המודעות: לחבר בין המעשה להנאה

למה השוקולד קל, והמצווה קשה · סיפור: הילד שלא ידע שהוא מחייך

פרק ה — עונג שבת לילדים, לא רק להורים

שבת קצרה ומלאה, לא ארוכה ומעיקה · סיפור: הכיסא ליד החוט החשמלי

פרק ו — עמידה בניסיון: איך מנצחים נבנים

"מנסה" מלשון להרים על נס · סיפור: הניצחונות ששכחו לספור

פרק ז — סבל רוחני לפני הנאה רוחנית

למה תחילה צריך לחוש חסר · סיפור: הילדה שאף אחד לא רצה לשחק איתה

הבחירה בין הנאה גשמית לרוחנית

בפרק זה: המשיך ישיר מהשיעור הקודם על חינוך לבחירה — ולמה, כפי שמלמד רבי צדוק הכהן, אפילו בתוך עולם ההנאות הגשמיות עצמו יש דרגות, וככל שההנאה מעודנת יותר וקרובה יותר לרוחני, כך היא באמת משתלמת יותר, גם במונחים "אנוכיים" גרידא.

בשיעור הקודם דובר על חינוך לבחירה — אך המטרה מאחורי אותו נושא הייתה תמיד להגיע לכאן: לחינוך להנאה רוחנית. המסקנה המרכזית שעלתה שם: כדי לחנך ילד לבחירה נכונה, צריך שיבין שהבחירה האמיתית שלו היא בין שני עולמות. מצד אחד, עולם של הנאה גשמית וחומרית — מפתה מאוד, מושכת מאוד, בולטת מאוד, אבל קצרת מועד, מאכזבת, מתסכלת, ולא נשאר ממנה כלום בסוף. ומצד שני, הנאה של עולם רוחני — שאמנם לוקח זמן עד שחשים בה, ודורשת התאפקות והשקעה — אבל אפילו משיקולים צרים של הנאה גרידא, היא משתלמת הרבה יותר.

מה מלמדת המוזיקה על דרגות ההנאה

רבי צדוק הכהן מלובלין מביא דוגמה מאלפת: הקדוש ברוך הוא הראה לנו שאפילו בתוך העולם הגשמי-חומרי עצמו, ככל שהנאה מסוימת מעודנת יותר, קרובה יותר לעולם הרוחני — כך היא, מבחינה אובייקטיבית, הנאה "טובה" יותר. הוא מביא את דוגמת חוש המוזיקה. תארו לעצמכם שמישהו בא ומציע לכם: אפשר לפתח בכם היום אחת משתי יכולות. או שנפתח אצלכם חוש טעם משוכלל, כזה שבו כל אוכל שתאכלו יתגלה בכל שכבות הטעם שלו, ממש כמו שמתואר בגמרא במסכת חולין על מי שמזהה בדיוק כמות המלח והתבלינים במאכל — יש עמים שלמים שיושבים שעות על ארוחה אחת, בכל המסירות נפש. או, לחלופין, שנפתח אצלכם את הנאת המוזיקה.

כל בר-דעת, אומר רבי צדוק הכהן, יעדיף שיפתחו אצלו את ההנאה המוזיקלית — כי כמה זמן אפשר בכלל לאכול? ומה נשאר אחרי זה? מוזיקה, לעומת זאת, קרובה יותר לעולם הרוחני; אפשר לשמוע אותה שעות על גבי שעות, להתענג וליהנות כמעט בלי סוף. וגם אחרי ההאזנה, ההרגשה נשארת מרוממת — לא "זפט", לא בוז עצמי — בעוד שככל שהנאה חומרית יותר, האכזבה שאחריה גדולה יותר.

העיקרון: ככל שהנאה מסוימת קרובה יותר לעולם הרוחני, כך היא, גם במונחים טכניים גרידא של "כמה תענוג היא נותנת", עדיפה יותר. וזה עוד לפני שמדברים כלל על הנאה רוחנית אמיתית — הנאה של קרבת אלוקים, של סיפוק בהיותו עבד השם. זו כבר דרגה גבוהה בהרבה, אבל גם המדרגות ה"גשמיות" שבתוך התהליך, ככל שמעודנות יותר, כבר קרובות אליה.

גם ההנאה הגשמית שורשה קדוש

בפרק זה: מכתב נוגע ללב מבנו של החתם סופר, שמסביר מדוע סיגופים "אינם לדורנו"; ותשובה יסודית לשאלה אם הנאה חומרית היא דבר טוב או רע, מתוך הזוהר הקדוש — שהתשובה שלו הפוכה ממה שרבים חושבים.

סיפור: מכתבו של הבן לחתם סופר

"אם אינך רועד משמחת עבודת השם — הסיגוף רק מזיק לך"

ידוע היה על החתם סופר שאופן אכילתו היה קיצוני עד מאוד: לא היה נהנה מן האוכל כלל, אכל תמיד במהירות רבה, עד כדי כך שהסובבים אותו נכוו כמעט מרוב המהירות שבה שתה ואכל. בזקנותו סבל ייסורים גופניים רבים, כתוצאה מכך שבמובן מסוים הרס את מערכת עיכולו בגלל צורת האכילה הקיצונית הזו. פעם, כשבנו שהה בנופש למרגוע, כתב לו: "אבא, גם אני רוצה לקבל על עצמי קצת ממה שנראה לנו כסיגופים, כפי שנהגו הקדמונים".

תשובתו הייתה יסודית ופשוטה עד מאוד: "אם העניין שלך הוא שאתה כל כך ספוג בהנאה מעבודת השם, כל כך רועד משמחה, שאתה חושש שהנאות גשמיות יסיחו את דעתך מההנאה הרוחנית האמיתית — אז יש טעם וזכות בהתאפקות הזו. אבל אם זה סתם סיגוף לשם סיגוף, בלי אותה הרגשה עמוקה מקדימה — אין בזה שום תועלת, ואדרבה, זה רק מזיק לעבודת השם."

לקדש את החומר, לא לברוח ממנו

יש כאן שאלת יסוד שנשאלת פעמים רבות: הנאה חומרית — האם היא טובה או רעה? התשובה מבוססת על עיקרון בסיסי: כל מה שברא הקדוש ברוך הוא הוא טוב. הקדוש ברוך הוא לא ברא את האדם רע — "יִצְרָא לֵב הָאָדָם רָע מִנְּעֻרָיו", אך זה לא אומר שהאדם עצמו רע. וכך גם ההנאה החומרית: הזוהר הקדוש מלמד עיקרון ידוע — שגם ההנאה החומרית שאדם מרגיש ממאכלים, ההנאה עצמה, מקורה בחלק הרוחני שמהווה את אותו דבר. כלומר, גם התחושה הפיזית של תענוג באכילה שורשה קדוש.

התפקיד העיקרי של עובד השם אינו לברוח מן החומריות ולהתרחק ממנה, אלא **לקחת אותה ולהעלות אותה לעבודת השם** — לקדש אותה. אדם שמברך כדן, אוכל, ונהנה — ומודה לקדוש ברוך הוא על ההנאה, מרגיש שהקדוש ברוך הוא אכפת לו כל כך שאפילו הגוף שלו ירגיש טוב, ומשתמש בכוח שקיבל מכך לעבודת

השם, או אפילו כדי לנוח ממתח — הוא מקדש את החומר. זו בדיוק המשמעות של הקורבנות, שכל תפקידם היה לקחת דברים גשמיים — בהמות, יין, סולת — ולהעלות אותם אל שורשם. הקדושה בעבודת השם אינה בהתרחקות ובהסתגפות, אלא בלקיחת הכול ובהעלאתו לשורשו.

מכאן היסוד הידוע "מתוך נְשָׁלָא לְשָׁמָה בָּא לְשָׁמָה": מי שעדיין לא זכה למדרגת "לשמה" משתמש בהנאות — לפעמים אפילו הנאות "זולות" — ומעלה אותן לעבודת השם. למשל: אדם היודע בכנות שהוא נהנה שמעריכים אותו, יכול להשתמש בתכונה הזו כדי להתמיד בלימוד תורה, מתוך תפילה שיזכה יום אחד ללמוד לשמה באמת, ובינתיים משתמש בתכונה הקיימת כדי להתקרב לזה. מי שמתעלם מתכונה כלשהי שיש בו, במקום לקדש אותה — משקר את עצמו, ועבודת השם שלו תהיה פגומה.

"אין קומה שלישיית בלי קומה שנייה"

בפרק זה: אזהרה חשובה מאוד להורים: הטעות הנפוצה של ניסיון להביא ילד למדרגה רוחנית שההורה עצמו עדיין לא הגיע אליה — ולמה שום ילד, אף אחד, אינו נמצא עדיין בגיל של "בחירה" רוחנית אמיתית.

הבלוף שבקומה השלישית המדומה

משל ידוע אומר: אי אפשר לבנות קומה שלישיית בלי קומה שנייה. אי אפשר לדלג שלבים בעבודת השם — צריך לעבור את כל השלבים, אחד אחרי השני. אז מה עושה כל אחד מאיתנו, כשבמציאות הוא כבר "בקומה השלישית", כביכול, בלי שעבר את הקומה השנייה? יש שמשלים את עצמם ש"מן הסתם עברתי גם את הקומה השנייה, סתם אינני זוכר". ויש שמבינים שמהו לא בסדר, שדילגו — ומרגישים שחסר להם, אבל "טוב להם" ככה, ונשארים שם. הסוד, הכואב אך המשחרר, הוא שהקומה השלישית שלהם היא בלוף. אין קומה שלישיית בלי קומה שנייה. מי שלא עבר את השלב, בפשטות מרמה את עצמו — לא רק כי חסר לו חלק בעבודת השם, אלא כי המקום שבו הוא "נמצא" כביכול, אינו אמיתי כלל. זו הצגה.

אין ילד במדרגת "לשמה"

וכשעוברים לדבר על חינוך ילדים, יש כאן נקודה קריטית: אין ילד, בשום גיל, שנמצא כבר במדרגת בחירה רוחנית אמיתית — במדרגת "לשמה". גם למי שיש ספק בכך, מוטב שיבדוק; אך ברור מעבר לכל ספק שאין בעולם ילד שנמצא כבר במדרגה של עבודת השם השייכת למבוגר בוגר. והשגיאה הנוראה שכה נפוצה: הורים מנסים להביא את הילדים שלהם ישירות למדרגה שבה, כביכול, ההורים עצמם נמצאים.

אבל יש כאן משהו נוסף שכדאי להודות בו בכנות: הורה שמנסה להביא ילד למדרגה שהוא עצמו נמצא בה, כנראה שגם הוא עצמו לא נמצא שם באמת — כי אילו היה נמצא שם באמת, היה יודע ברור שזה הולך קומה-קומה, שאין קפיצות. אז למה הוא בכל זאת מנסה להביא את הילד לשם? כי גם הוא עצמו, כנראה, עשה בזמנו "זינוקים" ולא באמת נמצא במדרגה שהוא חושב שהוא נמצא בה. וכפי שמלמד בעל מסילת ישרים, אי אפשר להדריך אחרים בדרך שלא הלכת בה בעצמך.

מבחינת מעשה החינוך, המסקנה ברורה: בשנים הראשונות, עיקר העבודה עם הילד היא בבניית הבסיס היציב — לא בקפיצה למדרגות של "לשמה". וגם מי שכבר זכה בעצמו למדרגה גבוהה, יודע שגם שם יש עליות ומורדות, ימי אהבה וימי שנאה, נפילות ועליות. מה שמחזיק אדם בטוח, שהוא "נטוע" ולא נעקר, הוא דווקא הבסיס היציב של "שלא לשמה" שנבנה בילדותו — ולכן זה בדיוק מה שצריך להשקיע בו אצל הילד.

לעורר את המודעות: לחבר בין המעשה להנאה

בפרק זה: למה עם שוקולד הילד מבין מיד את הקשר בין המעשה להנאה, אך עם מצווה הוא בדרך כלל לא — ומה עושים בשביל זה; וסיפור מרגש על ילד שלא ידע כי הוא מחייך בזמן שהוא לומד, וכיצד גילוי הפרט הקטן הזה שינה הכול.

למה השוקולד קל, והמצווה קשה

הבסיס של החינוך להנאה רוחנית מתחיל בעצם בעידוד — הילד מרגיש שהוא טוב, שהוא אהוב לפני המקום, ומכאן מתחילה ההנאה הרוחנית. אבל יש כאן קושי מרכזי: אחת הבעיות הגדולות אצל ילדים היא שגם כשיש להם רגע של הנאה רוחנית אמיתית, הם לא תמיד קולטים, לא תופסים, את הקשר בין המעשה שעשו לבין הסיפוק שהם מרגישים. כשילד רואה שוקולד, הוא כבר יודע מראש שזה טעים — זה מגרה, וזו בעצם הצלחתו של היצר: להשאיר אותנו ברמה החומרית, שבה הקשר בין המעשה להנאה גלוי וברור מאליו. אבל כשילד עושה מעשה טוב — לרוב לא מתחשק לו לעשות אותו מלכתחילה, ואחרי שהוא עושה אותו, גם אם מרגיש טוב ואף מקבל מילה טובה, הוא לא בהכרח תופס את הקשר: "אני מרגיש טוב **בגלל** מה שעשיתי." כי הרוב הגדול של יומו של ילד היום כבר מלא בעידוד ובהרגשה טובה ממקורות אחרים, וקשה לו להבחין מה בדיוק גרם למה.

לכן, כשמדובר בילד שרוב יומו כבר "מרגיש טוב", חשוב מאוד לתפוס אותו בדיוק ברגע שהוא עושה מעשה טוב, ולעורר את תשומת ליבו ואת מודעותו — כדי שיוכל להבין בעצמו את הקשר בין המעשה הטוב לשמחה, לסיפוק, להרגשה. בלי המודעות הזו, אין לו "נשק" למלחמה מול היצר, כי הוא פשוט לא יודע שיש שם, בכלל, הנאה ממתנה לו.

מה גילה משגיח שהחליט לתפוס ילד ברגע הנכון, שוב ושוב

בחור אחד הגיע לישיבה קטנה — ממשפחה טובה, מבית טוב, כישרוני באמת, אך כבר עבר בכל המקומות ה"קשים" שיכולים להיות בעולם החינוכי, כשהגיע לשם. כשנשאל מה הבעיה שלו, השיב פשוט: "אין לי שום טעם בלימוד". לא הייתה נראית סיבה טבעית לכך — ילד אינטליגנטי, כשרוני. התחילה מעקב שבועי אחריו, עד שנתפס יום אחד באמצע הסדר, מתווכח עם חברותא שלו — ומחייך קלות במהלך הוויכוח. נשאל: "למה אתה מחייך ככה?" הכחיש מיד, בבהלה: "אני לא מחייך". "אתה מחייך", נאמר לו. "סליחה, טעיתי, בן אדם טועה", השיב, ומתחמק.

שלושה ימים לאחר מכן, נתפס שוב מחייר. שוב הוכחש. התבקשו הרב שלו, המשגיח והמדריך — כל אחד מהם — לתפוס אותו בכל פעם שהוא נראה מחייר או מרוצה מעצמו. אחרי חודש שלם של תפיסות חוזרות ונשנות, התפרץ יום אחד בכעס: "איזה מין מקום זה? מה, אסור לחייך?" "לא, נענה, "חלילה, לא שאסור. אני פשוט מציע: אתה אמרת לי שאתה לא סובל ללמוד. אני יודע שבדרך כלל, כשאדם עושה משהו שהוא לא סובל, הפרצוף שלו חמוץ, קודר. אבל אני רואה אותך לומד — ואתה מחייך. אני פשוט לא מבין. תסביר לי."

הבחור חשב, ואז אמר: "האמת היא שברור שאני לא סובל ללמוד. אבל לפעמים, מתוך שאני שקוע בלימוד, אני לא שם לב שאני לומד — ואז אני מרגיש יותר טוב." לתשומת הלב הופנתה מסקנה מפתיעה: המסקנה שהוא הגיע אליה בעצמו הייתה שהוא צריך "לשקוע מהר בסוגיה, כדי לא לשים לב שהוא לומד" — כדי שיוכל להיות רגוע. אך רק כעבור חצי שנה תפס באמת מה קרה שם. מישהו, במשך שנים, הכניס לו לראש שהוא "לא אוהב ללמוד". איש לא ידע להצביע איך בדיוק זה נעשה — אולי דורכים, אולי צעקות, אולי חוסר סבלנות תמידי — אבל התוצאה הייתה שהילד גדל עם תפיסה קבועה ומוטעית לגמרי על עצמו, שהתעלמה לגמרי מן ההנאה האמיתית שהוא חש בלימוד, פשוט כי איש לא הצביע לו עליה.

הפרק הזה מדגים בעוצמה את היסוד של הפרק: לא מספיק שיש לילד רגע של הנאה רוחנית אמיתית. אם איש לא מפנה את תשומת ליבו אליה, אליה במפורש, היא עוברת בלי שהוא ילמד ממנה דבר. תפקיד ההורה, לפי זה, הוא בעצם תפקיד של "בלש": לחפש, לחקור, ולעיתים ממש "לתפוס" — לא כדי לתפוס את הילד לא בסדר, אלא כדי לתפוס אותו דווקא כן בסדר.

עונג שבת לילדים, לא רק להורים

בפרק זה: למה שולחן שבת קצר ותוסס עדיף על שולחן שבת ארוך ומעיק; ועצה מקורית ליישוב מריבה על מקום ישיבה — שהפכה מקום "בעייתי" למקום המבוקש ביותר בבית.

שבת קצרה ומלאה, לא ארוכה ומעיקה

שאלה שכדאי לשאול את עצמנו: כשיושבים לשולחן שבת, האם הילדים, ולא רק ההורים, נהנים באמת מעונג שבת? יש הלכה שקובעת שאין להעניש בשבת, ומכאן שגם החינוך צריך להתחשב בכך שיש מצווה מיוחדת של "עונג שבת". בבתים רבים בעבר הקפידו שבשבת לא רבים כלל, גם אם הילדים לא אוהבים מאכל מסוים — כי המטרה היא הנאה מהאוכל, לא קרבות תזונה. קרבות כאלה, אם צריך לנהל אותם, שייכים לימות החול, לא לשבת. אך יחד עם זה, בשבת דווקא כן היו מכינים לכל ילד "קצת ממה שהוא אוהב" — לא עשרים תפריטים לרצות אותו, אלא תשומת לב אמיתית לטעמו.

גם צורת השולחן עצמו חשובה: שולחן שבת קצר, תוסס, שבו כל ילד מקבל הזדמנות קטנה להגיד "פשט" קצר וחד, ולא נאום ארוך — נחרט אצל הילדים כזיכרון חיובי, לא כעונש. שולחן שבת שמתמשך שעות ארוכות מדי, מלא בהטפות, עלול לגרום בדיוק להפך: ילדים שלא אוהבים בכלל את יום שישי ואת השבת. תופעה כזו, כשמישהו מספר עליה, ראויה להפתיע ולהדאיג ולא להישאר "טבעית" — כי שבת אמורה להיות החוויה הכי אהובה בשבוע, לא הכי מעיקה.

איך מקום "בעייתי" הפך למקום שכל הילדים רבים עליו

בהתאספות משפחתית משותפת בשבת, במקום צר, נמצא כיסא אחד שליד אחת הקצוות בלט תקע חשמל בשקע. מי שישב שם היה צריך להיזהר כל הזמן לא להזיז אותו בקימה או בישיבה. בעל הבית סיפר שזה כבר ארבע שבתות שיש ריב בין הילדים סביב אותו כיסא בדיוק — כל אחד רוצה לשבת דווקא שם, למרות ה"בעיה". "מה אני עושה עם זה?" שאל.

הוצע לו הסבר: איש חינוך רגיל היה פשוט מוציא את התקע ביום שישי, פותר את הבעיה הטכנית ומסיים. אבל היה כאן רעיון פשוט יותר: באותו שבת, לפני הקידוש, נאמר לילדים: "תראו, אני יושב כאן ברגע הזה, ואני חושב לעצמי — יש כאלה שיושבים כאן ועובדים את השם עוד יותר טוב ממני. איך אני יודע? תראו: מי שיושב במקום הזה נזהר כל הדרך שלא להזיז את החוט. כל דקה שהוא יושב כאן, הוא בעצם עסוק כל הזמן בזהירות ובמחשבה. חבל שאני לא הייתי צריך להיזהר ככה — הייתי רוצה לשבת שם." זה, ותו לא, פתר את הבעיה: כל הילדים רצו לשבת דווקא שם, מפני שהכיסא "המוגבל" הפך למקום של מעלה, ולא של חיסרון.

חשוב להבהיר: זה לא מתכון קבוע שאפשר להעתיק מילה במילה לכל בעיה — כל מקרה ומקרה דורש חשיבה משלו. אבל הכיוון עצמו ברור: לחפש דרך להראות לילד את הצד החיובי, המרומם, שבמה שנראה כמו טורח או הגבלה, במקום להתמקד בקושי הטכני בלבד.

עמידה בניסיון: איך מנצחים נבנים

בפרק זה: תעלומה שכל הורה מכיר מכאב: למה מי שעמד בניסיון פעם, פעמיים, שלוש — נופל דווקא בפעם הרביעית, כאילו לא נעשה חזק יותר כלל; ולמה, לפי הרמב"ם, המילה "ניסיון" עצמה מרמזת לתשובה. סיפור קשה אך חשוב, המובא בזהירות ובכבוד, ממחיש כמה יקר לתת לילד תחושת ניצחון על כל התמודדות — לפני שמאוחר מדי.

"מנוסה" מלשון להרים על נס

שאלה כואבת שכל מי שעוסק בחינוך שואל את עצמו לא פעם: הרבה אנשים עומדים בניסיון מסוים פעם ראשונה, פעם שנייה, פעם שלישית — ולפתע, ברביעית, נופלים. איך זה ייתכן? לכאורה ההיגיון אומר שככל שאדם עומד בניסיון יותר פעמים, כך הוא נעשה חזק יותר, "בעל ניסיון". הרמב"ם, במורה נבוכים, מגדיר את המילה "ניסיון" באופן שמאיר את הבעיה: "מְנִסָּה" הוא מלשון "לְהָרִים עַל נֶס" — הניסיון אינו נועד "לבחון" את האדם במובן שהקדוש ברוך הוא "בודק" ומגלה משהו שלא ידע, אלא נועד להוציא כוח פנימי שכבר קיים באדם מהכוח אל הפועל, ובכך לרומם ולחזק אותו בפועל ולא רק בכוח. כל ניסיון שאדם עומד בו, צריך להפוך אותו ליותר "מנוסה" — כמו בעל מקצוע שבחנוהו פעמים רבות והוא הצליח, וכל פעם משתפר ומשתכלל.

אז מדוע בפועל זה כל כך לא קורה? מדוע דווקא מי שעמד באותו ניסיון פעמיים ושלוש נשבר לפתע ברביעית, כאילו לא צבר שום כוח בדרך? התשובה קשורה ישירות לנושא של הפרק הקודם: לא מספיק לעמוד בניסיון. צריך גם **לדעת** שעמדת בו, להרגיש את הניצחון, לקבל עליו הכרה — אחרת, הוא עובר בלי להשאיר אחריו שום כוח נוסף.

מה שנעלם כשאיש לא הבחין בשבועיים הראשונים

זהו סיפור קשה, המובא כאן בזהירות ומתוך כאב, אך הוא מלמד יסוד חשוב מדי מכדי להשמיטו. נערה מבית טוב, תלמידה בסמינר במשך כמה שנים, עזבה בשלב מסוים לגמרי את דרך התורה. כשבדקו, בכאב רב, כיצד בדיוק זה התחיל, התברר פרט קטן ומפתיע: היא הייתה חוזרת הביתה מהסמינר רעבה מאוד, ובדרכה עברה יום-יום ליד דוכן מאכל שאינו כשר, שריחו הנודף פיתה אותה מאוד. במשך שבועיים שלמים היא עברה שם, כל יום מחדש, מריחה, מתגרה — ולא נכנעת. רק בסוף השבועיים, נשברה בפעם הראשונה. ולאחר אותה נפילה ראשונה, המשיכה הלאה.

מה שהתברר בהמשך, כשניסו להבין את שורש הדברים, ריסק את הלב: באותן שבועיים שבהן היא עמדה בניסיון בכל יום מחדש — איש לא ידע על כך, ובוודאי איש לא אמר לה מילה טובה על כך. איש לא שם לב, איש לא חיזק. היא לא קיבלה שום הכרה על אותם ימים של עמידה איתנה. וכשלבסוף נכשלה פעם אחת, קרה דבר נוסף, חמור לא פחות: היא התחילה להרגיש שיש בה "סוד נורא" שמנתק אותה מכל מה שנאמר בסמינר — הרגשה שכל דבר שנלמד שם "לא שייך אליה יותר", כי היא כבר "לא בסדר". תחושת הזרות הזו, שנבעה מכך שאיש לא הכיר בה כשעמדה בניסיון, ורק אחרי שנכשלה קיבלה תשומת לב — היא זו שהובילה בהדרגה למסלול שהתרחק והלך.

השאלה שנשאלת מכאיבה: אילו, בשבועיים הראשונים ההם, מישהו היה שם לב, מחזק, אומר לה במפורש "ראיתי כמה קשה לך שם, ואת עומדת בזה יום אחרי יום — זה ניצחון אמיתי" — האם התוצאה הייתה אחרת? אי אפשר לדעת בוודאות. אבל העיקרון ברור: מי שעמד בניסיון, ולא קיבל שום הכרה על כך, לא נהיה "יותר מנוסה" — הוא פשוט התיש את עצמו בלי שום תגמול פנימי, עד שנפל.

זהו בדיוק ההמשך הישיר של סוד העידוד: לא מספיק שילד — או מבוגר — יעמוד בניסיון. צריך לתפוס אותו בדיוק ברגע שהוא עומד בו, ולהראות לו: "ראיתי. זה היה קשה. עמדת בזה." בלי זה, גם הניצחון הגדול ביותר עובר בלי להשאיר עליו זכר של כוח לפעם הבאה. וכשמדובר על ילדים, זה מחייב אותנו להרגיל את עצמנו — לא פחות משאנחנו מתרגלים לתפוס אותם כשהם טועים — לתפוס אותם דווקא כשהם עומדים, בשקט ובלי תשומת לב, בניסיון קטן שאיש לא ראה.

סבל רוחני לפני הנאה רוחנית

בפרק זה: עיקרון מפתיע אחד: כדי שילד ירגיש הנאה רוחנית אמיתית, הוא צריך תחילה לחוש חסר — ממש כמו שהנאה גשמית דורשת רעב. וסיפור מרגש, שנוגע ללב, על ילדה מיוחדת שאיש לא רצה לשחק איתה, ועל דרך יצירתית ונועזת שבה נפתח אצל ילדה אחרת רצון אמיתי לתת.

למה תחילה צריך לחוש חסר

כדי לעורר הנאה רוחנית באמת, צריך לכאורה תחילה לעורר חסר רוחני — כי רק מי שמרגיש חסר, מרגיש גם הנאה, בין בגשמיות ובין ברוחניות. זו נקודה עדינה וקשה, אך חשובה מאוד: אין דרך אחרת ליצור אצל הילד תחושת "אני חסר משהו רוחני" מלבד לעורר אצלו את המודעות לכך, ואחר כך למלא אותו, ורק אז להציג בפניו את מה שנקרא באמת "בחירה".

שלוש קבוצות דחו אותה — עד שסיפור לפני השינה שינה הכול

יום שישי אחד, בשעה מאוחרת יחסית לפני כניסת השבת, בזמן שכל ילדי השכונה כבר היו בגדי שבת ומשחקים למטה, נצפתה מול הרכב ילדה קטנה מתושבי השכונה — ילדה חריגה, שנראתה שונה מאוד ודוחה במראה החיצוני שלה. היא נעמדה, הביטה לכיוון ביתה — כנראה בודקת אם אמה מציצה — ואז החלה ללכת בהיסוס לעבר קבוצות הילדות שמשחקות. ניגשה לקבוצה ראשונה ששיחקה בחבל, וביקשה בעדינות להצטרף. הן דחו אותה. הורידה ראש, נשכה שפתיים, התאפקה בקושי מלבכות, ושוב הציצה לכיוון ביתה. ניגשה לקבוצה שנייה ששיחקה בכדור — גם הן דחו אותה. ניגשה לקבוצה שלישית ששיחקה במשחק אבנים על הרצפה — גם הן דחו אותה. היא הלכה הביתה, כשהיא בקושי עוצרת את הדמעות.

המראה הזה נגע ללב עמוקות. הייתה מודעות למצבה של הילדה, ולעזרה שכבר ניתנה למשפחתה במישור הרפואי-פיזי — אך לא הייתה תשומת לב מספקת למישור הנפשי, לבדידותה. נחשבה דרך לתרום. באותה משפחה הייתה ילדה, כמעט בת גילה, שיכלה לשחק איתה — למרות פער גיל מסוים. הדרך ה"מודרנית" הרגילה הייתה: לגשת אל הבת, ולנסות לשכנע אותה ישירות, אולי אפילו עם מעט בוש: "למה את לא הולכת לשחק איתה? זה סנוביזם." אך זו דרך שיוצרת לכל היותר ציות — לא רצון אמיתי לתת.

הוחלט לעבוד בדרך אחרת, "פרימיטיבית" יותר, כפי שנהגו בעבר במשפחה: מדי ליל שבת אחרי הסעודה, מספרים לילדים סיפורים — "סיפורי צדיקים", אף שלא תמיד מדובר בדיוק במה שכתוב בספרים. באותו לילה סופר סיפור על ילדה שיורדת למטה, ואמה אומרת לה: "אל תרדי למטה, אולי תרצי לשחק איתי." "אבל כולן משחקות עם חברות", עונה הבת, "גם אני רוצה לשחק עם חברות." בסוף, בהיסוס, האמא בסיפור נותנת לה לרדת.

הסיפור המשיך בפרוטרוט: הילדה בסיפור ניגשת לקבוצה ששיחקה בחבל, ומציעה בביישנות: "אולי תסכימו שאני אגלגל לכן את החבל?" — לא מעיזה אפילו לבקש לקפוץ. נדחית: "את מגלגלת עקום." נעלבת קשות, כמעט בוכה, אך הולכת לקבוצה הבאה ששיחקה בכדור, ומציעה: "אם הכדור יברח לכן, אני ארוץ להביא אותו." נדחית שוב: "את רצה לאט." הולכת לקבוצה שלישית, ששיחקה במשחק אבנים, ומציעה: "אולי אני רק אעמוד בצד ואסתכל?" נדחית שוב: "אנחנו רוצות להיות לבד." הילדה בסיפור עולה הביתה, כמעט בוכה.

בשלב הזה, הבת האמיתית ששמעה את הסיפור, בת שש, כבר לא יכלה לשאת את המתח. "ומה קרה אחר כך?" שאלה, בדחיפות. "אין סוף", נאמר לה, בכוונה תחילה. "מה זאת אומרת אין סוף?" "אין סוף — עוד לא בא." הבת, שכבר כמעט בכתה, אמרה: "אסור לספר כזה סיפור בשבת!" — ואולי הייתה צודקת. הסיפור הופסק, והוחלף בסיפור אחר, שמח יותר. אך למחרת בבוקר, אחרי הסעודה,

כשהגיע שוב זמן הסיפורים, חזר הסיפור על הילדה הבודדה — והבת סירבה לשמוע עוד. "אבל מה אם לא תשמעי?" נשאל. "אם לא תשמעי, אז הסיפור לא קיים." הבת הגדולה יותר התערבה: "היא לא מבינה, תמציא לה סוף, תראה שהיא בוכה." אך הוחלט לא להמציא סוף מנותק, אלא לתקן את זה כמו שצריך — לחפש דרך שבה הבת עצמה תרצה לתקן את הסוף.

"אולי," הוצע לבת, "אם יש לך סיפור דומה משלך — נוכל לתקן את זה, ויהיה סוף שמח?" הבת הבינה לאן פני הדברים הולכים. "אתה מתכוון אולי לילדה ההיא?" — כי הסיפור סופר, כביכול, על ילד, לא ילדה, כדי לטשטש את הקשר הישיר. "כן, זה מתאים לה," אמרה. "ואת חושבת שאף אחד לא משחק איתה?" "כן." "את רוצה לשחק איתה?" "כן." "טוב," נאמר לה, בזהירות שלא להגזים בדרישה, "אני אומר לך — רק חצי שעה." הבת, מעצמה, הסכימה. היא רצתה לשחק איתה. היא רצתה באמת, כי הסיפור נגע לליבה.

זה בדיוק העיקרון שהפרק פותח בו: קודם עוררו אצל הבת "חֶסֶר" — היא הרגישה, דרך הסיפור, את הכאב של הדחייה, את הבדידות שחשה ילדה אחרת. רק אחרי שחשה את החֶסֶר הרוחני הזה, יכלה לחוש גם את ההנאה האמיתית — הרצון הכן, שאיש לא כפה עליה, לתת. זו לא רק שיטה יפה לחינוך לחסד. זה בדיוק סוד ההנאה הרוחנית עצמה: מי שלא חש חֶסֶר, לא באמת יחוש גם את מלואה.

מקורות ומראי מקומות

1. רבי צדוק הכהן מלובלין — משל דרגות ההנאה, מהחומרי אל הרוחני.
2. מסכת חולין — התיאור התלמודי של חוש הטעם המשוכלל.
3. מכתב בנו של החתם סופר אליו, בעניין סיגופים שאינם מתאימים לדורות מאוחרים.
4. הזוהר הקדוש — על שורשה הרוחני של ההנאה הגשמית מן המאכל.
5. בעל מסילת ישרים — על הצורך לעבור שלב אחר שלב, ועל הקושי להדריך אחרים בדרך שלא הלכו בה בעצמם.
6. הרמב"ם, מורה נבוכים — "מְנַסָּה" מלשון להרים על נס, בביאור מושג הניסיון.

נכתב ונערך על ידי:

הרב יהודה טאוב

קרית אתא

ליצירת קשר: 0527139520 📞

שיעורים נוספים של הרב 🎧

ניתן לשמוע עוד שיעורים נפלאים:

קול הלשון - קול תודה: 03-6171190 📻

באתר: www.kol-toda.co.il (https://www.kol-toda.co.il/) 🌐